

life and professional path of the students (H. Illeiko, M. Moskalenko, S. Kosmovych, I. Sukhorebrni and others) to the Institute Historical and Pedagogical Museum in 1966. The documents allow to reconstruct the composition of the issue students in 1908, biographies of students, who studied at the institute in the early twentieth century. M.O. Karpov submitted a manuscript of memoirs about Hlukhiv in the Revolutionary period. The manuscript has not been preserved in the museum's holdings for 2020.

Mykhailets A.Ye. is another graduate, who graduated from the Hlukhiv Teacher's Institute in 1911. Avksentii Yevstafovych worked for 52 years as a teacher of chemistry and science in the schools of Novozhybkov (Briansk region, Russian Federation). He handed over important documents to the museum's holdings: informative recollections of the «Ukrainian Circle» by Yevheii Vyrovvi, detailed recollections of the anti-religious strike of 1908, the text of a celebratory performance in 1974.

**Key words:** Hlukhiv Teachers' Institute, school, teacher, memories, biography, letter, biographical certificate.

#### REFERENCES

1. Volnyiy, A. (1978). *Serdtshe molchat ne mozhet. Dokumentalno-hudozhestvennaya povest.* [Heart can not be silent. Documentary art story]. Tula: Priokskoe knizhnoe izdatelstvo. [in Russian].
2. Vykochko, L. M. (2001) *Kak eto bylo (stranitsyi istorii narodnogo obrazovaniya v nashem krae)* [How it was (pages of the history of public education in our region)]. Novozybkov: Izdatelstvo BGPU. [in Russian].
3. Popov, K. (Ed.). (1996). *Nad Karoy. Istoriko-kraevedcheskiy i literaturno-hudozhestvennyy sbornik kluba kulturnykh initsiativ «Zybchne» [Over Kara. Historical and local lore and literary collection of the club of cultural initiatives «Zybchne»].* (Issue. 1). Novozybkov. [in Russian].
4. *Pamyatnaya knizhka Kievskogo uchebnogo okruga na 1909–1910 god. (1909).* [The memorial book of the Kiev school district for 1909–1910]. Kiev: Izdanie Tov-va Kushnerov and Ko. [in Russian].
5. *Pamyatnaya knizhka Kievskogo uchebnogo okruga na 1912–1913 uchebnyy god (1913).* [The memorial book of the Kiev school district for the 1912–1913 academic year]. Kiev: Izdanie Tov-va Kushnerov and Ko. [in Russian].
6. *Pamyatnaya knizhka Kievskoy gubernii na 1915 g. s prilozheniem adres-kalendaria gubernii (1915).* [The memorial book of the Kiev province for 1915 with the application of the address calendar of the province.]. Kiev: Tipografiya gubernskogo pravleniya. [in Russian].
7. Panchenko, Volodymyr (2014). «Moi zvjazky z Ukrajinou – to jedyna krovonosna systema...» [«My relationship with Ukraine is one blood system ...»]. Tyzhdenj UA. Retrieved from <https://tyzhdenj.ua/History/117361>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.02.2020 р.  
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.



УДК 94(477)«1918»

О.В. Пластун

## АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ПОВІТУ 1918 р. ЯК ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

На основі архівних джерел вводяться до наукового обігу дані щодо перебігу подій на теренах Кролевеччини у період Української Держави 1918 р. Проаналізувавши документи, пов'язані з діяльністю повітового коменданта та начальника господарчої частини Кролевця, автор розширює локально-регіональний вектор дослідницьких робіт, присвячених Гетьманату Скоропадського – Української Держави 1918 р. Акцентована увага на наказах повітового коменданта, актах та телеграмах, що охоплюють період з травня до серпня 1918 року.

Детального дослідження щодо історії Кролевцького району часів Української Держави у 1918 р. не проводилось. Ця розвідка, що стане першим кроком у написанні всебічної наукової праці, особливо важлива для вивчення історії Сіверщини, оскільки в українській історіографії не існує комплексного дослідження з означеної тематики.

**Ключові слова:** Кролевець, козак, старшина, повітовий комендант, староста, карбованець, Українська Держава, інтендант.

У радянській історіографії ім'я Павла Скоропадського та пов'язаний з ним період Української Держави завжди були під забороною або висвітлювалися в негативному ракурсі, оскільки громадяни Радянського Союзу мали знати «правду» тільки про одну «Велику Жовтневу соціалістичну революцію». Щодо дослідження перебігу цих подій на регіональному рівні, зокрема на Кролевеччині, місцеві історики описували їх кількома рядками: у квітні 1918 р. німецькі війська увійшли до м. Кролевця; із німецькими загарбниками прийшли і націоналістичні буржуазні запроданці-гайдамаки, які відновлювали старі буржуазно-поміщицькі порядки та допомагали окупантам грабувати українських селян.

Дослідження представників української діаспори за кордоном щодо історії становлення Української Держави на території сучасних Чернігівської та Сумської областей (як і українських істориків) донедавна обмежувалися здебільшого інформацією про «Сірожупанну дивізію». Загально відомо, що у серпні 1918 р. до Чернігівської губернії переїхала 1-а Українська стрілецько-козацька дивізія. Через колір обмундирування солдатів її називали сірожупанною. Дивізію розквартирували у Чернігівській губернії наступним чином: м. Конотоп (штаб дивізії та 3-й полк); с. Алтинівка (1-й та гарматний полк); м. Кролевець (2 полк); м. Короп (4 полк) [13, с. 85]. Казарм для них не було, оскільки останні були зайняті німецькими частинами, тому вояк розквартирували у домівках місцевих жителів [12, с. 143]. Сірожупанники виконували, крім іншого, функції охорони громадського порядку в Конотопі та Кролевці [7, с. 20]. На Чернігівщині 1-ша Стрілецько-козацька (Сіра) дивізія у ніч на 18 листопада вчинила переворот, у результаті якого офіцерів-гетьманців усунули з посад, а дивізія перейшла на бік Директорії. Протягом двох тижнів сірожупанники узяли під контроль Директорії Конотопський, Кролевцький, Сосницький повіти, а також міста Ніжин, Бахмач, Глухів та Шостку [4, с. 254–255].

Такими на сьогодні є спорадичні виснування діяльності Української Держави у Кролевецькому повіті.

Навесні 1918 року влада Української Держави вирішила поновити склад керівників на місцях. Д. Дорошенко згадує це наступним чином: «Українське правительство настановило вже від себе комісарів, поруч яких поставлено було військових губернiальних і повітових комендантів. Про який-небудь строгий вибір людей не могло бути мови, особливо, що стосувалося того, чи призначений комісар або інтендант «певний українець» чи ні. Але вже 14 травня 1918 року комісари були замінені на старост і у Кролевеці спочатку було призначено на цю посаду Іллу Соломку, а пізніше Олександра Сергієнка» [6, с. 87–89].

У волостях і селах відновлювалися посади волосних старшин і сільських старост. Вищою військовою владою у кожній губернії були комендант (отаман) корпусу і губернський комендант, у кожному повіті – повітовий комендант. На посади старост, комендантів, градоначальників призначали переважно колишніх царських генералів, чиновників, поміщиків, офіцерів. У губерніях, повітах із місцевих поміщиків та земських діячів призначалися старости, яким належала вся повнота влади на місцях [5, с. 280]. Ця інформація містилася у наказах Кролевецького повітового коменданта Білоусюка, які видавалися протягом травня–жовтня 1918 року.

17 травня 1918 року до Кролевецького повітового коменданта надійшла телеграма, у якій вимагалось видати наказ, відповідно до якого вогнепальна чи холодна зброя не могла бути вилучена у вартових, які охороняли кошти та цінності банків.

У діловій документації Кролевецького повіту інколи траплялась плутанина. Цікавим у цьому відношенні є приклад наказу коменданта Білоусюка, в якому він відмінює своє попереднє рішення: указує на те, що потрібно звільнити зі служби не Олександра Хведоренка, а Олександра Хведосієва [2, арк. 3]. Не виключено, що плутанина виникла через однакові імена та співзвучні й схожі прізвища (*подальше написання прізвищ, взятих з архівних документів, буде подане мовою оригіналу – Авт.*).

У архівних документах, що фіксують відрядження із Кролевеця, знаходимо наступну інформацію: старшина Сокольник 2 був відряджений у службових справах до м. Коропа та в с. Карильське і Нехаївку з 15 травня [2, арк. 1] до 24 травня [2, арк. 3]. Його супроводжували козаки пішої сотні: Олександр Покровський, Михайло Косоць, Михайло Колосовський, Михайло Качковський, Михайло Тимошук та Митро Бардик [2, арк. 2]. Цікаво, що серед шістьох козаків четверо – тезки, а ініціали Сокольника надруковані як «2». Друкарська помилка тут мало ймовірна, оскільки у всіх архівних документах він зустрічається як Сокольник 2. Далі мова йшла й про Сокольника I, що дає привід для роздумів: або у Кролевеці одночасно було двоє старшин з цим прізвищем, або існувала інша причина цифрового позначення, але дізнатися про неї поки не вдалося.

15 травня відправилися у відрядження козаки пішої

сотні Яків Самусь та Сергій Бігун разом із сотником Неровню, а 20 травня до Конотопа було відправлено козака Гната Сереженка [2, арк. 1 зв].

Наявні тут і списки козаків, які проходили службу у Кролевеці у 1918 році і 21 травня повернулися з відрядження: Пилип Куліш, Василь Шаповаленко, Іван Глобенко, Павло Сенюк, Данило Влащенко, Савка Доценко, Максим Пильтяй, Степан Гудим, Олександр Масюта, Микола Ляліцький, Іван Колісниченко, Грицько Шутка, Слісей Спащенко [2, арк. 1].

Згадуються також козаки Йовхим Устимець та Грицько Лістратенко, прийняті на службу 20 травня. 24 травня до них приєднались Грицько Яценко, Михайло Рубан, Митро Хведоренко, Хведор Оболонський, Олександр Реутський, Михайло Бугаєв, Йовхим Лукашенко, Павло Заїка, Василь Оболонський, Олексій Власенко, Хведір Бугаєв [2, арк. 3 зв].

18 липня 1918 року для вирішення фінансових питань була сформована комісія на чолі з комендантським осавулом, старшиною Кустовим і членами: старшиною Леоненком, урядовцями Смиком та Чижом, присутнім від повітового старости капітаном Карпинським. Комісією розглядалося питання відсторонення від займаної посади начальника господарської частини Сокольника I-го та відновлення на ній значкового Кострова. При передачі обов'язків проводилася звірка та відповідність усіх документів. Костров вимагав від Сокольника звітність за наступними книгами і записами: 1. Грошовий журнал. 2. Грошова розписна книга. 3. Кладова загальна записка про усі суми, які знаходяться в управлінні. 4. Інша грошова звітність, згідно книги справи № 2, за винятком ротної книги. 5. Матеріальна книга, яка у свою чергу поділяється на казначейську (обмундирування, спорядження та ін.), квартирмейстерську (провіант, фураж, паливо та світло), завідуючого зброєю (вогнепальні припаси, запаси частини та опис майна), власного майна частини.

За рішенням комісії старшина Сокольник мав надати всю грошову звітність згідно вимог значкового Кострова [2, арк. 8]. У своє виправдання перший заявив, що така звітність не велася та не було жодної книги зі списку тих, які вимагав від нього наступник, бо вести їх він не мав змоги, оскільки не знав, від кого надходять кошти і де вони зберігаються. З його слів, виступаючи в ролі «росходчика», він отримував гроші за потреби особисто за розписками від повітового коменданта. Облік усіх сум вівся Сокольніком у власному зошиті, жодного наказу щодо видатків не було.

Комісія ухвалила провести перевірку усіх коштів відповідно до наявних сум у грошовій справі та зі свідчень відповідальних осіб. В ході роботи з'ясувалось наступне: 1) від Кролевецької повітової земської управи прибула позика у розмірі 43000 крб.; 2) від Чернігівського головного інтендантського управління по асигнуванню надійшло 10000 крб., а потім у такий спосіб було отримано три платежі на загальну суму 13300 крб.; 3) здано комендантським

осавулом Кустовим при рапортах ч. 36–39 – 41970 крб. Загальна сума становила 108270 крб. [2, арк. 8 зв.]. Було вирішено відкрити грошову скриньку та дізнатися, скільки ж із вище зазначених коштів залишилось. Після підрахунку залишок склав 30660 крб., який за висновками комісії потрібно було передати новому начальнику господарської частини – значковому Кострову. Надалі вимагалось суворо вести грошову звітність із фіксацією у грошовому журналі суми, отриманої з грошової скриньки, та вимагати від старшини і комендантського осавула пояснювальних документів про витрачання одержаних ними грошей на загальну суму 77610 крб. [2, арк. 9].

Привертає увагу заява, у якій уперше серед інших документів старшина Сокольник І має ініціали М. І. Він стверджував, що гроші із скриньки були видані комендантським осавулом Кустовим, як головою комісії, новому начальнику господарської частини Кострову; у саму ж скриньку, принесену в присутності комісії, гроші (30660 крб.) були покладені та опечатані, а не витягнуті з неї [2, арк. 10].

Акт, який засвідчував отримання комісією від старшини Сокольника та комендантського осавула Кустова оплачених документів, відразу не був підписаний. Наступного дня, тобто 19 липня, комісія мала зібратися о 10 ранку, але її робота розпочалася тільки о 12 годині, оскільки, зі слів обвинуваченого, акт, перекладений українською мовою з російської, не відповідав оригіналу. У новому документі мова йшла про те, що грошова скринька вже була наявна на засіданні, а кошти з неї вилучені. Сам старшина Сокольник наполягав на тому, що скриньку принесли під час засідання і гроші звідти не виймалися, а навпаки вкладалися із «робочого столу та кишень комендантського осавула» [2, арк. 10]. Також ним робився акцент на тому, що всі кошти, які надходили до управління, отримувались комендантом та залишалися у нього. Слід зауважити, що губернський староста в Українській Державі мав отримувати 12000 крб. на рік, а його помічник – 9650 крб. [11, с. 129].

Таким чином, старшина стверджував, що різниця залишилася в руках коменданта, який про ці гроші нікому не звітував і ніяких розпоряджень з цього приводу не надавав. Сокольник також згадав про контрибуцію із сіл, указавши, що із с. Обтово було вилучено 35500 крб. Своєю вину він не визнавав, стверджуючи, що у коменданта був «артільщиком» (завідуючим військовим артільним господарством) і не мав змоги у такій ситуації вести касову книгу, лише спеціальний зошит, про який згадувалося в акті. Звертаючи увагу на книгу обмундирування, він указував на наступне: беручи собі шинелі, комендант, помічник та комендантський осавул не повідомляли про це Сокольника та не складали ніяких списків. Ключі від цейхауза та печатка знаходилися у комендантського осавула [2, арк. 10 зв.].

Старшина акцентував: «А также не проводив по приказу ні одного видатку цих грошей; ...на це я ожу сказав, що на певно хто писав цей акт не читав наказів, бо як

би він читав, то найшов би: наказ ч. 17 § 3 виписаний на видаток кошти до 21/5 – 2729 крб., 96 коп., § 4 Шевченку роз'їдних – 160 крб., § 5 кошти козакам – 1138 крб., ч. 21, § 1 кошти охороняючим майно у м. Короп – 1065 крб., § 5 кошти козакам – 2648 крб., § 6 кошти Старшинам 2253 крб., 25 коп., крім того виведено на видаток по авансовим рахункам ч. 910, – 13 крб. 40 коп., ч. 911, – 368 крб. 60 коп., ч. 912, – 890 крб., ч. 913 – 25 крб. 25 коп., ч. 914 – 263 крб. 40 коп., ч. 915 – 1483 крб. 42 коп. і ч. 916 – 531 крб. 92 коп., по яким наказам сей мент не припомню, крім цього ще есть виписані видатки по різним наказам» [2, арк. 11].

12 липня за розпорядженням коменданта Білоусюка були опечатані всі справи. Три скриньки зі столу Сокольника вийняли та опечатали без попередження колишнього власника та у відсутності старшини. 13 липня останній повідомив повітового старосту про цей випадок, адже у скриньках залишалися оплачені грошові документи, серед яких були розписки козаків Ларіона Гавевого, Йохима Овдієнка, Платона Неровні та Носка на суму приблизно 400 крб.; рахунок Зайцевої за канцелярські товари на суму близько 50 крб.; рахунки та розрахунок поховання чотирьох козаків на суму 1253 крб. 45 коп.; розписка столярів за виготовлення трун, огорожі та хреста на 225 крб. [2, арк. 11].

Для того, щоб краще розібратися у цій ситуації, потрібно дослідити дві сторони конфлікту, і в цьому допомагає рапорт Кролевецького повітового коменданта Білоусюка отамана 5-го пішого корпусу від 24 серпня 1918 року. У ньому читаємо, що 26 червня старшина Сокольник був відряджений до Чернігова, щоб отримати кошти (10000 крб.) від губернського інтенданта на видатки управління. Після повернення він не застав коменданта у Кролеві, оскільки останній був у відрядженні у зв'язку з розшуком вбивць козаків. По поверненню Білоусюк звернувся до Сокольника показати гроші, привезені з Чернігова, на що останній заявив, що деяка сума з цих коштів була витрачена на видатки управління, а частина – на поховання козаків. Надати відповідні підтверджувальні документи старшина відмовився. Після звільнення у зв'язку з недбалим відношенням до служби та створення комісії з передачі справ новому начальнику господарчої частини, Сокольник заявив, що отримані від губернського інтенданта 10000 крб. були здані без розписки Білоусюку. Той стверджував, що їх він не отримувал, але видав гроші на поховання козаків. Останнім документом був наказ коменданта від 24 серпня 1918 року, у якому він доручив старшині Трухану допитати Сокольника у цій справі [2, арк. 12 зв.].

10 грудня 1918 року було видано розпорядження кролевецького повітового коменданта щодо українізації державних і громадських вивісок та інших різнохарактерних написів у Кролеві [9, с. 43]. Підпис розібрати не вдалося, але можна стверджувати, що він не належав Білоусюку.

У Кролевецькому повіті від 21 грудня 1918 р. повітовим комісаром Плаксіним було зроблено оголошення, в якому

йшлося, що адміністративна влада у повіті переходить від старости до комісара [5, с. 280], оскільки посада старости ліквідується у зв'язку з листопадними подіями (повстання проти П. Скоропадського). Також повідомлялося, що Державна Варта [11, с. 128] припиняла своє існування – замість неї вводилася міліція, у завдання якої входила охорона правопорядку [8, с. 91]. Відтак влада у повіті остаточно перейшла до рук УНР Директорії.

Прізвище Сокольник зустрічається в с. Спаське Кролевецького району. Тут проживав козак Іван Микитович Сокольник [15, с. 67], у якого 18 січня 1892 року народився син Афанасій [1, арк. 79]. Удалося встановити, що це – Опанас Іванович Сокольник, який у 1918 році був ад'ютантом українізованого 35-го піхотного Брянського полку, потім перейменованого на 23-й піший Черкаський полк армії Української Держави [14, с. 417]. Останнє військове звання О.І. Скольника – підполковник армії УНР. Оскільки це прізвище не досить поширене і в обох випадках у ініціалах присутня літера «І», має право на життя припущення, що двоє Сокольників, про яких йшла мова в документах, могли бути родичами.

Завдяки вивченню документальних джерел знайдено інформацію про ще одного підполковника армії УНР із Кролевецьчини – Радченка Григорія Тимофійовича. Він народився 4 серпня 1894 р. у с. Спаське. За часів Української Держави служив молодшим ад'ютантом у штабі VII Харківського корпусу в Харкові. З червня 1918 р. він – старшина Сердюцької дивізії армії Української Держави, з 10 серпня 1918 р. – слухач Інструкторської школи старшин, потім – інструктор школи старшин у Києві. У листопаді 1918 року брав активну участь у боротьбі проти Добровольчої армії генерала Денікіна у Києві. У «Описі життя» Г. Радченка присутнє наступне висловлювання: «В Українській армії знаходжусь весь час, а в жодних ворожих українській державності арміях не був» [3, арк. 99].

Отже, опрацьовані архівні документи дали змогу встановити імена та прізвища деяких козаків і керівників Кролевецького повіту часів Української Держави. Подальша розробка цієї теми буде проводитись в напрямку їх біографістики та виявлення нових фактів регіональної історії означеного періоду.

#### ДЖЕРЕЛА

1. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО), ф. 839, оп. 3, спр. 5.
2. Центральний державний архів вищих органів управління (далі ЦДАВО України), ф. 2229, оп. 1, спр. 1.
3. ЦДАВО України, ф. 3795, оп. 1, спр. 1815.
4. Гай-Нижник П. 1918-й: два перевороту. Київ : Видавець Марко Мельник, 2019. 298 с.
5. Грибенко О., Пластун О. Конституційно-правовий статус органів місцевого самоврядування за добу Української Держави (гравень – грудень 1918 р.) історико-правовий аналіз. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку»*. Київ – Бар, 2014. С. 279–283.
6. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Нью-Йорк, 1954. Т. 2: Українська Гетьманська Держава 1918 р. 512 с.
7. Іванущенко Г. Українське відродження 1917–1920 рр. на Сумщині. Суми : ФОП Наталуха А. С., 2010. Т. 1. 280 с.
8. Карась А., Пластун О. Кролевець у буремні роки українських визвольних змагань 1917–1918 рр. *Конотопські читання*: зб. наук.

праць КММ ім. О.М. Лазаревського. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2017. Вип VIII. 352 с. С. 83–99.

9. Пластун О. Історичний аспект Української революції 1917–1921 рр. на прикладі міста Кролевець. *Основні напрямки розвитку наукових досліджень молодих учених*: зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 3. С. 41–46.

10. Пластун О. Повноваження вищих органів влади в Українській Державі 1918 року. *Студентський науковий вісник НПУ ім. М. Драгоманова*: збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2014. Вип. 3. С. 165–169.

11. Пластун О. Структура і призначення Державної Варти як виконавчого органу Української Держави П. Скоропадського (квітень – грудень 1918). зб. наукових праць: *Науковий потенціал молоді: гуманітарні науки*. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2015. Вип III. С. 127–131.

12. Подобед П. З-під Конотопа до Аризони: невігдані історії воєнків Армії УНР. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. 340 с.

13. Прохода В. Записки до історії Сірих (сірожупанників). *За Державність. Матеріали до історії українського війська* зб. № 1. Каліш, 1935. С. 75–128.

14. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921): Наукове видання. Київ : Темпора, 2007. Кн. 1. 536 с.

15. Цікунов В. Спаське (Ленінське). Історико-краєзнавчий нарис. Харків : Фактор, 2016. 208 с.

#### Plastun O.V. Archive documents of the Krolevetsky county, as sources of the history of the Ukrainian State, 1918

The article is based on archival sources. It introduces into historical circulation the data from Krolevetschyna in the period of the Ukrainian State in 1918. Based on the analysis of the documents of this period related to the activity of the county commandant and the head of the economical sphere of Krolevets, the author extends the local vector of research dedicated to the Hetmanate of Skoropadskyi - the Ukrainian State in 1918.

This period is important for modern historians in the context of studying Ukrainian realities today. The archival base of the study must open up a certain veil of the past, for it is this state-building during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 that is the least studied in terms of local history.

The author focuses on the orders of the county commandant, acts and telegrams covering the period from May to August 1918.

There is no detailed study of the Krolevets district of the times of the Ukrainian State in 1918, even a hundred years after its collapse. This historical study will be the first step that will later turn into a comprehensive regional history research.

This work is especially important for Siverschyna, since the above issues are rather unfinished, from the point of view of Ukrainian historiography on this territory.

**Key words:** Krolevets, Cossack, senior representative, county commandant, headman, karbovanets, Ukrainian State, intendant.

#### REFERENCES

1. Derzhavnyi arkhiv sumskoi oblasti (dali DASO), f. 839, op. 3, spr. 5.
2. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv upravlinnia (dali TsDAVO Ukrainy), f. 2229, op. 1, spr. 1.
3. TsDAVO Ukrainy f. 3795, op. 1, spr. 1815.
4. Hai-Nyzhnyk, P. (2019). *1918-y: dva perevoroty [1918: two coups]*. Kyiv: Marko Melnyk. [in Ukrainian].
5. Hrybenko, O., Plastun, O. (2014). Konstytutsiino-pravovyi status orhaniv mistsevoho samovriaduvannia za dobu Ukrainskoi Derzhavy (traven – hruden 1918 r.) istoryko-pravoviy analiz [The constitutional and legal status of local self-government bodies in the times of the Ukrainian State (May – December 1918) historical and legal analysis]. *Materiالي III Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Barska zemlia Podillia: yevropeiska spadshchyna ta perspektyvy staloho rozvytku»*, pp. 279–283. Kyiv – Bar. [in Ukrainian].
6. Doroshenko, D. (1954). *Istoriia Ukrainy 1917–1923 rr. [History of Ukraine 1917–1923] (Vol. 2. Ukrainka Hetmanska Derzhava 1918 r.)*. New-York. [in Ukrainian].
7. Ivanushchenko, H. (2010). *Ukrainske vidrodzhennia 1917–1920 rr. na Sumshchyni [Ukrainian Revival of 1917–1920 in Sumy Region]*. (Vol. 1). Sumy: FOP Natalukha A.S. [in Ukrainian].
8. Karas, A., Plastun, O. (2017). Krolevets u buremni roky ukrain-skykh vyzvolnykh zmahan 1917–1918 rr. [Krolevets during the stormy years of Ukrainian liberation competitions of 1917–1918]. *Konotopski chytannia: zb. nauk. prats KMKM im. O.M. Lazarevskoho*, issue VIII, pp.83–89. Nizhyn: PP Lysenko M. M. [in Ukrainian].
9. Plastun, O. (2017). Istorychnyi aspekt Ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr. na prykladi mista Krolevetsia [The historical aspect of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 as exemplified by the town of Krolevets]. *Osnovni napriamky rozvytku naukovykh doslidzh molodykh uchenykh: zb. nauk. statei*, issue 3, pp.41–46. Pereiaslav-Khmelnytskyi. [in Ukrainian].

10. Plastun, O. (2014). Povnovazhennia vyshchychk orhaniv vlady v Ukrainyky Derzhavi 1918 roku [Powers of the highest authorities in the Ukrainian State in 1918]. *Studentskyi naukovyi visnyk NPU im. M. Drahomanova: zbirnyk naukovykh prats*, issue 3, pp. 165-169. Kyiv: NPU im. M. Drahomanova. [in Ukrainian].

11. Plastun, O. (2015). Struktura i pryznachennia Derzhavnoi Varty yak vykonavchoho orhanu Ukrainyky Derzhavy P. Skoropadskoho (kviten – hruden 1918) [Structure and purpose of the National Guard the executive body of the Ukrainian State of P. Skoropadskyi (April – December 1918)]. *Naukovyi potentsial molodi: humanitarni nauky*, issue 3, pp. 127-131. Hlukhiv: HNPU im. O. Dovzhenka. [in Ukrainian].

12. Podobied, P. (2017). *Z-pid Konotopa do Aryzony: nevyhadani istorii voiakiv Armii UNR [From Konotop to Arizona: Uncharted Stories of UNR Army Soldiers]*. Ivano-Frankivsk: Misto NV. [in Ukrainian].

13. Prokhoda, V. (1935). Zapyusy do istorii Sirykh (sirozhpupannykiv) [Notes on the History of the Gray]. *Za Derzhavnist. Materialy do istorii ukrainskoho viiska*, issue 1, pp. 75-128. Kalish. [in Ukrainian].

14. Tynchenko, Ya. (2007). *Ofitserskyi korpus Armii Ukrainyky Respubliky (1917-1921) [Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917-1921)]*. (Vol. 1). Kyiv: «Tempora». [in Ukrainian].

15. Tsykunov, V. (2016). *Spaske (Leninske). Istoryko-kraieznavchyi narys [Spaske (Leninsky). Historical and local history essay]*. Kharkiv: Faktor. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 04.02.2020 р.  
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.*



УДК 94(477.5)070.15:2-737

**Н.О. Мірошниченко**

### РАДЯНСЬКА ПРЕСА ПРО ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКЕ ТРУДОВЕ БРАТСТВО ТА ЙОГО ЗАСНОВНИКА

*Стаття присвячена огляду радянської преси 20-х років ХХ ст., в якій висвітлювалася доля Хрестовоздвиженського трудового братства, зокрема, завершальний період його існування, а також ставлення до нього радянської влади. Простежено спроби братства пристосуватися до нової влади. Розглянуті основні звинувачення, що висувала братчикам радянська влада, й етапи судового процесу, результатом якого стала повна ліквідація Трудового братства.*

**Ключові слова:** братство, радянська влада, контрреволюція, комуна, артілі, преса.

Мас-медіа в демократичному суспільстві є незалежним джерелом інформації, яке подає правдиві факти та несе інформативно-просвітницьку функцію. Для авторитарної держави, якою була Радянська республіка, засоби масової інформації стали зручним інструментом впливу на формування світогляду громадян. Медіасистема у СРСР характеризувалася високим рівнем заполітизованості, ідеологізованості і не допускала альтернативних поглядів. Основними завданнями тогочасного медіаконтенту були пропаганда радянського способу життя, формування комуністичної свідомості та дискредитація інакодумців.

Саме такими інакодумцями виявилися, на думку тодішньої правлячої еліти, члени Хрестовоздвиженського трудового братства (функціонувало в селі Воздвиженське Глухівського повіту з 1889 до 1925 рр.). Отже, на прикла-

ді публікацій 20-х років ХХ ст. простежимо ставлення радянської влади до Братства та його засновника, а також розглянемо основні причини ліквідації общини.

Трудове братство – явище неординарне і, безумовно, цікаве, тому привертало увагу значної кількості дослідників. Історіографію можна класифікувати за хронологічним критерієм. Тож, кінець ХІХ – початок ХХ ст. репрезентують роботи І. Абрамова, В. Бірюковича, В. Екземплярського, М. Побединського, П. Солонини, А. Тюменєва, С. Соллертинського, М. Жевахова, Н. Тарєєва, В. Соловйова, Ф. Ніппольда, А. Грас'є, Т. Міцинського. У радянській період діяльність Братства та його засновника, як «класово-ворожого елементу, який здійснював релігійне одурманення селян», не вивчалася. Сучасна історіографія обраної проблеми представлена дослідженнями В. Авдасьова, В. Глушка, І. Гордєєвої, Н. Ігнатович, І. Куліш-Лукашевич, О. Малишевського, Р. Ладу, Л. Мельника, О. Сикорського, Н.С. Солодовника, Г. Фурсея, М. Соміна, В. Ткаченка, П. Федоренка та ін. Зауважимо, що деякі з цих авторів є вихованцями або нащадками вихованців Миколи Неплюєва.

1925 рік став для членів Трудового братства роком судових позовів та вироків. Саме у цьому році вийшла, мабуть, найбільша кількість статей радянського періоду, присвячених Братству. Доля «Воздвиженської трудової артілі» висвітлювалася на шпальтах таких видань, як «Вечерний выпуск», «Вечернее радио», «Диктатура труда», «Красная Армия», «Красное знамя», «Коммунист», «Молодой шахтер», «Наш путь», «Харьковский пролетарий» та ін.

Нова держава будувалася з жорсткою ідеологією, яка не могла допустити існування опозиціонерів на своїх теренах. Для радянської влади Трудове братство було «білогвардійською організацією під маскою християнського братства», «гніздом контрреволюції», «монахами контрреволюціонерами». Але нова влада не відразу викрила крамольність братства. Як все ж таки «неплюєвцям» вдалося існувати в атеїстичній державі, яку вони, в своїй більшості, не визнавали, зберігаючи звичний устрій життя та релігійний дух свого осередку? Це ж питання і відповідь на нього зустрічаємо в газетній статті 1924 р. під назвою «История одной артели», у якій читаємо: «...как это в Советской республике, на протяжении 7-ми лет, могла существовать такая артель? Неужели в Новгород-Северском округе не было парторганизаций, не было органов советской власти? Все это было, но попытки что-либо предпринять встречали целый ряд препятствий. Эти препятствия, в виде спецов, сидели в наркомземе и прекрасно выполняли роль стража монархических организаций. Для подтверждения этих слов, привожу некоторые выдержки из письма одного инструктора наркомзема. «Дорогое братство, да хранит вас господь бог. Не только я, но и другие сотрудники наркомзема стремятся оказать вам какое только возможно содействие. Я продолжаю работать здесь до тех пор, пока есть еще надежда приносит пользу артели, в особенности с религиозным содержанием. Безусловно,